לאכסדרה הוא דומה ורוח צפונית אינה מסובבת וכיון שהגיעה חמה אצל קרן מערבית צפונית נכפפת ועולה למעלה מן הרקיע ורבי יהושע אומר עולם לקובה הוא דומה ורוח צפונית מסובבת וכיון שחמה מגעת לקרן מערבית צפונית מקפת וחוזרת אחורי כיפה שנאמר [1]הולך אל דרום וסובב אל צפון וגו' הולך אל דרום ביום וסובב אל צפון בלילה סובב סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח אלו פני מזרח ופני מערב שפעמים מסבבתן ופעמים מהלכתן הוא היה אומר אתאן לר' אליעזר [2]מן החדר תבא סופה זו רוח דרומית וממזרים קרה זו רוח צפונית מנשמת אל יתן קרח זו רוח מערבית ורחב מים במוצק זו רוח מזרחית והאמר מר רוח דרומית מעלה רביבים ומגדלת עשבים לא קשיא הא דאתיא מטרא בניחותא הא בשפיכותא אמר רב חסדא מאי דכתיב [3]מצפון זהב יאתה זו רוח צפונית שמזלת את הזהב וכן הוא אומר [4]הזלים זהב מכיס אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא מיום שחרב בית המקדש לא הוגשמה רוח דרומית שנאמר [5]ויגזור על ימין ורעב ויאכל על שמאל ולא שבעו וכתיב [6]צפון וימין אתה בראתם ואמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא מיום שחרב בית המקדש אין הגשמים יורדין מאוצר טוב שנאמר [7]יפתח ה' לך את אוצרו הטוב בזמן שישראל (א) עושין רצונו של מקום וישראל שרויין על אדמתם גשמים יורדין מאוצר טוב בזמן שאין ישראל שרויין על אדמתם אין גשמים יורדין מאוצר טוב אמר רבי יצחק הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפין (ב)וסימניך שלחן בצפון ומנורה בדרום ורבי יהושע בן לוי אמר לעולם ידרים שמתוך שמתחכם מתעשר שנאמר [8]אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד והא רבי יהושע בן לוי אמר שכינה במערב דמצדד אצדודי אמר ליה רבי חנינא לרב אשי כגון אתון דיתביתו בצפונה דא"י אדרימו אדרומי ומנא לן דבבל לצפונה דארץ ישראל קיימא דכתיב [9]מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ: מרחיקין את המשרה מן הירק וכו': תנא רבי יוסי מתיר בחרדל שיכול לומר לו עד שאתה אומר לי הרחק חרדלך מן דבוריי הרחק דבורך מן חרדליי שבאות ואוכלות לגלוגי חרדליי: **מתני'** מרחיקין את האילן מן הבור עשרים וחמש אמה ובחרוב ובשקמה חמשים אמה בין מלמעלה בין מן הצד אם הבור קדמה קוצץ ונותן דמים ואם אילן קדם לא יקוץ ספק זה קדם וספק זה קדם לא יקוץ ר' יוסי אומר אע"פ שהבור קודמת לאילן לא יקוץ שזה חופר בתוך שלו וזה נוטע בתוך שלו: **גמ'** תנא בין שהבור למטה ואילן למעלה בין שהבור למעלה ואילן למטה בשלמא בור למטה ואילן למעלה קא אזלין שרשין מזקי לה לבור אלא בור למעלה ואילן למטה אמאי אמר רבי חנא בשם רבי יוסי מפני שמחלידין את הקרקע ומלקין קרקעיתה של בור: רבי יוסי אומר אע"פ שהבור קודמת לאילן לא יקוץ שזה חופר בתוך שלו וזה נוטע בתוך שלו: אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי אמר רב אשי כי הואן בי רב כהנא הוה אמרינן מודי ר' יוסי בגירי דידיה פאפי יונאה עני והעשיר הוה בנה אפדנא הוו הנך עצורי בשיבבותיה דכי הוו דייקי שומשמי הוה נײדא אפדניה אתא לקמיה דרב אשי א"ל כי הואן בי רב כהנא הוה אמרינן מודי רבי יוסי בגירי דיליה וכמה כדנייד

לאכסדרה. שאין לה דופן רביעית: **אינה מסובבת.** במחילה: **למעלה מן הרקיע.** ומהלכת את רוח צפון בגגו של רקיע: **לקובה.** אהל שכולו מוקף: **לקרן מערבית צפונית.** בלילה. שהחמה לעולם מהלכת רוח צפונית בלילה ומן המערב היא פונה לצפון שכך הילוכה מן המזרח לדרום מן הדרום למערב וממערב לצפון: **ומחזרת אחורי כיפה.** דרך חלון: **הולך אל דרום.** היקף היום קרוי הילוך שהוא בתוך החלל ואת היקף הלילה קרוי סיבוב שהוא מקיף בחוץ וביום לעולם מהלכת בדרום אפילו ביום קצר אינו מהלך פחות מרוח דרומית: **וסובב אל צפון בלילה.** אף בלילה קצרה של תקופת תמוז אינו סובב פחות מרוח צפונית: **פעמים מהלכתן.** ביום ארוך של תקופת תמוז שהיא יוצאה בקרן צפונית מזרחית ושוקעת בקרן מערבית צפונית: **פעמים סובבתן.** ביום קצר שהיא יוצאה בקרן מזרחית דרומית ושוקעת בקרן מערבית דרומית ומהלכת בלילה ג' רוחות: **אתאן לר' אליעזר.** שאמר לאכסדרה דומה: **וממזרים קרה זו רוח צפונית.** שהדופן מוזרת ופרוצה: **והאמר רוח דרומית מעלה רביבים.** וכאן אתה אומר רוח מזרחית מבלה מים: **הא דאתיא מטרא בניחותא.** בא מן הדרום וכי אתיא בשפיכותא בא מן המזרח כדכתיב מים במוצק: **לא הוגשמה רוח דרומית.** שהיתה רגילה להביא רביבים טובים: **וכתיב צפון וימין.** אלמא ימין הוא דרום וכתיב ביה רעב: **את אוצרו הטוב.** וסיפא לתת מטר ארצך: **ידרים.** בתפלתו יחזיר פניו לדרום: **וסימניך.** שלא תשכח: **דמצדד אצדודי.** (ב) מעט לצד דרום: **אדרימו.** שתהיו פונים לצד ירושלים משום דכתיב והתפללו אליך דרך ארצם וגו' (מלכים א ח): **עד שאתה אומר לי.** שאני מזיק ועלי להרחיק את עצמי אני אומר לך שאתה מזיק: **לגלוגי חרדליי.** פרחי חרדליי: **מתני' חרוב ושקמה.** שרשיהם מרובים: **בין מלמעלה.** שאחד מהן מלמעלן בגובה שיפוע ההר והשני בשפולו: **בין מן הצד.** בקרקע שוה: **ונותן דמים.** דכיון דברשות נטע שאינו מזיק עד זמן גדול לא חייבוהו חכמים לקוץ בלא דמים בשביל היזקא דיחיד: **גמ' שמחלידין.** לשון חלדה דהלכות שחיטה (חולין דף לב.). שמהלכת מתחת לקרקעית הבור: **הלכה כר' יוסי.** שעל הניזק להרחיק את עצמו: **בגירי דיליה.** היכא דמטי ליה היזקא מתוך ידיו של מזיק כההיא דאמרי' בהבית והעלייה (ב"מ דף קיז.) הנהו בי תרי חד דייר עילאי וחד דייר תתאי איפחית מעזיבה וכל אימת דמשי ידיה נפלי עליה דתתאי דכשנופלין מידו ממש על התחתון קרי ליה גירי דיליה וכי פסקי והדר נפלי (ג) לא קרי ליה גירי דיליה: **פאפי יונאה.** כך שמו על שם מקומו: **עצורי.** עוצרי שומשמין לעשות שמן: **בגירי דיליה.** והכא נמי מידיהם הוא בא לו שמכת מכותיהם הוא מרעיד: **וכמה.** תנוד אפדנא דבעי ארחוקי: כדנייד

וממזרים (ד). פי' רוח צפונית שכותל שלה מוסלק כלומר שאינה מסובבת לרבי אליעזר: **וכתיב** צפון וימין וכו'. דויגזור על ימין (ה) איכא למימר דימין ושמאל של אדם מיירי (הג"ה. ועוד נראה שמא (ו) מקרא קמא אין להוכיח שבדרום ימין ולא נאמר איפכא. ע"כ הג"ה): **תנא** בין שהבור למעלה ואילן למטה כו'. איצטריך לאיתויי הך אע"ג דבמתני' נמי תנן בין מלמעלן בין מלמטן מ"מ דאי ממתני' הוה אמינא דאחרוב ושקמה קאי דעלה קאי קמ"ל ברייתא בכל אילן (הגה"ה. ולספרים דלא גרסינן במתני' בין מלמטן אתי שפיר דאי ממתני' הוה אמינא בין מלמעלן אאילן קאי ולא אבור משום דלא תקשי אלא בור מלמעלה ואילן מלמטה אמאי לכך איצטריך ברייתא. עד כאן הגה"ה): **עני** והעשיר הוה. רבותא נקט שהיה עני ולא איבעי (ז) לאסוקי אדעתייהו שיבנה אפדנא אפי' הכי הוזקקו להרחיק משום דהוו גירי דידהו אף על גב דסמך בהיתר אין צריך להרחיק אפי' בגירי דיליה כדתנן (לעיל דף כ:) אם היה רפת בקר קודמת לאוצר מותר וה"ה חנות של נחתומים ולבעין ואין חילוק בין דירה לאוצר לפי המסקנא אומר ר"ת דהכא היינו טעמא משום דלא קביעא תשמישייהו כל כך כי הנך דלעיל (הג"ה. ועוד דהכא (ח) משום דכאיסור סמך דכל מרא דמחי מרפי לארעא. ע"כ הג"ה):

אפומא

עין משפט נר מצוה

פה א טוש"ע א"ח סי' צד סעיף ג בהג"ה:

פו ב מיי' פ"ח מהל' בית הבחירה הל' ו סמג עשין קסו:

פז ג מיי' פ"י מהלכות שכנים הל' ו סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' קנה סעיף לג:

פח ד מיי' שם הל' ה טוש"ע שם סעיף לא:

פט ה מיי' שם פ"ח הלכה ג סמג שם טוש"ע שם סעיף טו:

רבינו גרשום

עולם לאכסדרה הוא דומה. מה אכסדרה זו שיש לה ג' דפנות ולא יותר ומסובכת כך העולם: ורוח צפונית. אין לה דופן ואינה מסובכת: וכשחמה מגעת. שהלכה כל היום ועכשיו כשמגעת בלילה בקרן מערבית צפונית נכפפת באותו רוח צפוני שאינו מסובך ועולה למעלה מרקיע: ור' יהושע אומר עולם דומה לקובה. כאהל הוא דומה. מה אהל זה מסובכת לכל דפנותיה אף עולם מכל וכל מסובך וכשחמה זורחת ביום ארוך זורחת ברוח צפונית מזרחית והולכת במזרח דרום עד שמגעת לקרן מערבית צפונית סמוך לחשיכה לקרן צפוני נכנסת בחלון א' בלילה ומקפת וחוזרת אחורי כיפה של עולם וסובב רוח צפונית כל הלילה שנאמר הולך אל דרום ביום בין בימות החמה בין בימות הגשמים. וכן הכי נמי וסובב אל צפון בלילה בין בימות החמה בין בימות הגשמים: סובב סובב הולך אלו פני מזרח ומערב. שפעמים מסבבתן ביום קצר ששוקעת החמה בקרן מזרחית דרומית והולך כל היום על פני דרום ולא יותר ובלילה נכנסת בקרן דרומית מערבית בחלון אחד וסובבת כל הלילה פני המערב ופני הצפון ופני המזרח עד קרן מזרחית דרומית. ופעמים מהלכתן ביום ארוך שזורחת חמה בקרן צפונית מזרחית והולכת כל המזרח ופני הדרום ופני המערב עד הלילה ובלילה נכנסת בקרן מערבית צפונית וסובבת כל הלילה פני הצפון עד קרן צפונית. מהלכתן ביום ומסבבתן בלילה: הוא היה אומר ר' אליעזר דהא ברייתא אתאן לטעמא דר"א דאמר עולם לאכסדרה הוא דומה: מן החדר תבוא סופה. זו רוח דרומית. שדופן שלה אמצעי ופנימי ודומה לחדר: סופה. סערה: וממזרים קרה זו רוח צפונית. שכל העולם ממזרים זרם מים לשם לפי שאין שם דופן והוא תהו ובהו ומים ואינה מסובכת: קרה. תורף אבל אינו קריר כל כך. קרח תורף ממש: זו רוח מזרחית. שמרחיבין שם הגשמים להציק. רוח של ניחותא מעלי. בשפיכותא שבא בקשיות ודאי קשה כסופה: לא הוגשמה רוח צפונית. שלא ירדו גשמים לשם: על ימין. זו רוח דרומית: ורעב. משמע פעמים רעב פעמים שבע: ויאכל ולא שבעו. משמע לא שבעו לפי שלא הוגשמה: צפון. הוא שמאל כדפרישית לעיל: ידרים. כלומר לרוח דרומית: יצפין. יתפלל לרוח צפון: שולחן בצפון. היינו עושר שיעריך שולחנו מחמת עושרו: ומנורה בדרום. היינו חכמה כדכתיב כי נר מצוה ותורה אור: שנאמר ארך ימים וגו'. האי קרא לא אתי לאשמועינן אלא דתורה שהיא חכמה יש בה נמי עושר וכבוד: דמצדד אצדודי. לא מכל וכל לרוח דרומית ולא מהכל לרוח מערבית: אדרימו. כלומר כשתתפללו חזרו פניכם לצד דרום שנאמר והתפללו [אליך] דרך ארצם: **פיסקא** והחרוב והשקמה נ' אמה. ששרשיהן הולכין הרבה: בין מלמעלה. שאם האילן עומד סמוך לבור והבור עמוק עד המים נ' אמה אינו מרחיק ואם לאו מרחיק ובין מן הצד שאם הבור אין עמוק צריך להרחיק האילן מן הבור נ' אמה ותנא בין שהבור מלמעלה של אילן שהבור עומד במקום גבוה והאילן במקום נמוך ובין שהבור במקום נמוך והאילן במקום גבוה אם אין כ"ה אמה הרחקה מרחיק. והא לא קא מזיק ליה לבור כלל: ומלקין קרקעית של בור. ונעשה טיט: מודה ר' יוסי בגירי. כדפריש לעיל אע"פ שעושה בתוך שלו חייב: יונאה. שם מקום: הנך עצורי. שמכתשין ומעצרין את השומשמין כדי להוציא שמן:

מסורת הש"ס

א) עירובין נו., ב) [לקמן קמז. יומא כה: מנחות פו:], ג) כ"ה ר' יאשיה, ד) [גיטין ו.], ה) [לעיל יח.], ו) ב"מ קיז. [לעיל יח. לקמן ס:], ז) [לעיל כד:], ח) [ב"מ קיז.], ט) [לעיל יח:], י) [לעיל יח: כב:], כ) [לעיל כב: ב"מ קיז.], ל) צ"ל ההולכת.

* * *

תורה אור השלם

1 הולך אל דרום וסובב אל צפון סובב סבב הולך הרוח ועל סביבתיו שב הרוח: קהלת א ו

2 מן החדר תבוא סופה וממזרים קרה: מנשמת אל יתן קרח ורחב מים במוצק: איוב לז ט-י

3 מצפון זהב יאתה על אלוה נורא הוד: איוב לז כב

4 הזלים זהב מכיס וכסף בקנה ישקלו ישכרו צורף ויעשהו אל יסגדו אף ישתחוו: ישעיהו מו ו

5 ויגזר על ימין ורעב ויאכל על שמאול ולא שבעו איש בשר זרעו יאכלו: ישעיהו ט יט

6 צפון וימין אתה בראתם תבור וחרמון בשמך ירננו: תהלים פט יג

7 יפתח יי לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה: דברים כח יב

8 ארך ימים בימינה בשמאולה עשר וכבוד: משלי ג טז

9 ויאמר יי אלי מצפון תפתח הרעה על כל ישבי הארץ: ירמיהו א יד

* * *

גליון הש"ס

גמרא שמזלת את הזהב. עי' יבמות סג ע"ב תד"ה דלא: רש"י ד"ה ונותן כו' בשביל היזקא דיחיד. עיין לעיל דף יח ע"ב תוס' ד"ה ולי:

* * *

הגהות הב"ח

(א) גמ' את אוצרו הטוב בזמן שישראל שרוין על אדמתם כצ"ל ותיבות עושים רצונו של מקום וישראל נמחק: (ב) רש"י ד"ה דמצדד אצדודי מטה לצד דרום: (ג) ד"ה בגירי דיליה וכו' והדר נפלי כגון דמגנדרי לא קרי ליה: (ד) תוס' ד"ה וממזרים קרה זו רוח צפונית פי' שכותל שלה סלק: (ה) ד"ה וכתיב וכו' על ימין ליכא להוכיח דאיכא למימר דבימין: (ו) בא"ד שמא דממקרא קמא אין להוכיח שדרום ימין: (ז) ד"ה עני וכו' ולא איבעי להו לאסוקי וכו' אע"ג דבסמך וכו' נחתומין ושל צבעין: (ח) בא"ד דהכא שאני משום דכאיסור וכו' מרא ומרא דמחי מרפי לארעא והוה דומיא דבור ע"כ הג"ה:

* * *

מוסף רש"י

שלחן בצפון. כדכתיב (שמות כו) והשלחן תתן על צלע צפון, ומנורה בדרום. כדכתיב (שם) ואת המנורה נוכח השלחן (רשב"ם קמז.). עד שאתה אומר כו'. שעל המזיק להרחיק עצמו, הרחק אתה דבורייך מן חרדלי, שאף אתה נקרא מזיק (לעיל יח.). מרחיקין את האילן מן הבור. שהשרשין מתפשטין ונוקבין בכותלי הבור ומחלידין את הקרקע והכותלים נופלים (ב"מ קיז.) עשרים וחמש אמה. כך שיעור שהשרשין נמשכין והולכין ומקלקלין את כותלי הבור (לעיל יח.). ובחרוב ובשקמה. יש להן שרשין יתירין וצריכין מספר אילנות (ב"מ קיז.). ונותן דמים. נותן בעל הבור דמי האילן לבעל האילן (לעיל כה:). בין שהבור למעלה ואילן למטה. שהאילן נמוך מן הבור, שקרקעית הבור למטה משרשי האילן, שהאילן נטוע בבקעה והבור בהר (שם). שמחלידין את הקרקע. ומעלין עפר ומקלקלין קרקעיתו של בור (שם). מודי ר' יוסי בגירי דידיה. כחצים הבאים לו מיד ניפו של בעל הבית ממש (לעיל כב.) אע"ג דאמר על הניזק להרחיק את עצמו, הני מילי היכי דלאו אדם עצמו מזיקו, כגון אילן ובור, שבשעת נטיעתו אינו מזיקו אלא השרשים גדלין ומתפשטין מאליהן לאחר זמן, אבל היכי דאדם עצמו מזיקו וזורק בו חציו מודה הוא דלא גרמא בניזקין הוא דמיפטר אלא מזיק ממש הוא ואדם מועד לעולם עד ישן שוגג ומזיד (ב"ק כו.).